

Paula Pustulka^{*}

Justyna Sarnowska^{**}

Izabela Grabowska^{***}

GRUPY RÓWIEŚNICZE (*PEER GROUPS*) A DECYZJE MIGRACYJNE

Wprowadzenie: migracje i tranzycje młodych Polaków i Polek

Badacze i badaczki migracji stale poszukują odpowiedzi na pytanie, dlaczego ludzie decydują się na opuszczenie społeczności pochodzenia oraz wyjazd za granicę (zob.: Faist 2000; Anacka 2010). Już klasyczne teorie migracyjne lokowały decyzje migracyjne na trzech poziomach analiz mikro- (jednostki), mezo- (rodziny/grupy) i makrospołecznych (społeczeństwa, kraju, regionu, kontynentu), a kategorie czynników wyjaśniających proces decyzyjny w odniesieniu do wyjazdu oscyływały wokół przyczyn ekonomicznych, społecznych, kulturowych czy prawnych, zarówno w kraju pochodzenia, jak i w kraju przyjmującym (*push and pull factors*; Faist 2000; Grabowska 2014). Jednocześnie pewne aspekty – szczególnie te dotyczące migracji rodzin, czy motywacji ekonomicznych – cieszą się większą popularnością w studiach migracyjnych, podczas gdy inne pozostają mniej eksplorowane. W niniejszym artykule podejmujemy próbę odpowiedzi na stosunkowo rzadko zadawane w studiach migracyjnych i w studiach nad młodymi (por. Jones 1999a, 1999b) pytanie o oddziaływanie grupy rówieśniczej, czyli ak-

^{*} **Paula Pustulka** – doktor nauk społecznych w dyscyplinie socjologia, Szkoła SWPS Uniwersytet Humanistycznospołeczny w Warszawie; zainteresowania naukowe: studia nad rodziną, *gender studies*, migracje rodzin i osób młodych; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4791-8170>; e-mail: ppustulka@swps.edu.pl

^{**} **Justyna Sarnowska** – doktor nauk społecznych w dyscyplinie socjologia, SWPS Uniwersytet Humanistycznospołeczny w Warszawie; zainteresowania naukowe: tranzycje młodych, wchodzenie w dorosłość, migracje młodych; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5376-7625>; e-mail: jsarnowska@swps.edu.pl

^{***} **Izabela Grabowska** – doktor habilitowany nauk społecznych w dyscyplinie socjologia, profesor nadzwyczajny, SWPS Uniwersytet Humanistycznospołeczny w Warszawie; zainteresowania naukowe: zagadnienia migracji, rynku pracy, karier zawodowych i transferu kompetencji; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7957-4901>; e-mail: izabela.grabowska@swps.edu.pl

tora społecznego z poziomu mezo- na decyzje migracyjne młodych Polaków i Polek.

Artykuł jest podzielony na pięć części, włącznie z wprowadzeniem, które przybliżyła tło teoretyczne i najważniejszą literaturę przedmiotu. Następnie omówiona jest metodologia zaproponowanego podejścia badawczego, odnosząca się do wielostanowiskowego jakościowego badania powtórzonego (*Qualitative Longitudinal Study*, QLS, Neale i Flowerdew 2003; Neale 2012a, 2012b). W tej części zostaną również w skrócie omówione sposoby analizy danych. Kolejną partię tekstu stanowi zaproponowany w artykule model analityczno-koncepcyjny siły oddziaływania grupy rówieśniczej na migracje w zależności od typów paczek i relacji w paczkach. W empirycznej części artykułu na bazie studiów przypadku (*case studies*) zaprezentowane zostaną cztery typy relacji w kontekście migracji. Artykuł zakończy podsumowanie i wstępne wnioski dotyczące znaczenia rówieśników w procesach migracyjnych.

Jak już wspomniano, grupa rówieśnicza (*peer group*), tu określana także jako paczka przyjaciół, pojawia się w badaniach migracyjnych stosunkowo rzadko (Jones 1999a, 1999b). W rozważaniach opieramy się na definicji Ryan (2000, s. 102), która określa grupę rówieśniczą jako „relatywnie niewielką grupę rówieśników jednostki, z którymi regularnie wchodzi ona w interakcje”, a także na stwierdzeniu Astin (1993, s. 400) o grupie przyjaciół jako „zbiorze jednostek, z którymi dana osoba się identyfikuje, wśród których szuka aprobaty i akceptacji”. Paczka przyjaciół jest atypową grupą społeczną o własnej mikro-kulturze i strukturze, stanowiącą niezwykle ważną strefę działań nieformalnych. Może być kluczem do zrozumienia sedna aspiracji i potrzeb dorastającej jednostki (Willis 1977; Corsaro i Eder 1990). Przegląd literatury dotyczącej grup rówieśniczych pokazuje, że paczki przyjaciół różnią się co do wielkości (2-12 osób, ale typowo 5-6 członków), a młodzi zazwyczaj należą do wielu grup rówieśniczych, ponieważ eksperymentują z różnymi rolami społecznymi i poszukują swojej tożsamości (Ryan 2000).

Rówieśnicy często mają w okresie adolescencji większy wpływ na wybory i działania młodych niż rodzice (Youniss i Smollar 1985; Harris 1995), a sama grupa staje się przestrzenią socjalizacji (Arnett 1995). Bliskie relacje w paczkach przyjaciół w dużej mierze odzwierciedlają struktury klasowe społeczności. Wskazują na różnicowanie się mikro kultur, które to bazują na lojalności i stabilności wśród klas pracujących oraz są przeciwnie zorientowane na zmianę i aspiracje wśród młodych z klasy średniej i elit (Eckert 1988; Coleman 1961; Howe i Strauss 2009). W nowszych badaniach pojęcie grupy rówieśniczej zastępowane jest coraz częściej badaniami relacji, przyjaźni i więzi (McCabe 2016), co jednak zubaża moc wyjaśniającą

grupy rówieśniczej jako bezpośredniej populacji porównawczej. Ta ostatnia strategia pozwala na ukazanie rozbieżnych i zbieżnych trajektorii jednostek należących do jednej paczki w okresie dorastania na późniejszych etapach wchodzenia w dorosłość (por.: Grabowska i in. 2017).

Zastosowanie opisanej powyżej strategii widocznej w badaniach międzynarodowych wymaga dostrzeżenia, że grupy rówieśnicze młodych Polaków funkcjonują w specyficznym kontekście społeczeństwa późnej transformacji systemowej czy wręcz społeczeństwa post-transformacyjnego. Zarówno w badaniach naukowych, jak i w debacie publicznej wskazuje się na szczególną sytuację osób młodych (19-34 lata) na rynku pracy w Polsce. Osoby urodzone w latach 80. i 90. są pierwszymi pokoleniami wchodzącymi na rynek pracy w dobie gospodarki rynkowej. Mierzą się z kolejnymi przemianami związanymi z globalizacją oraz gospodarką opartą na wiedzy. Ścieżki zawodowe młodych cechuje fluktuacja zatrudnienia, prace w niestandardowych formach zatrudnienia oraz zwiększone poczucie niepewności (Kiersztyn 2015; Pańków 2012; Szafraniec 2011). Coraz częściej młodzi ludzie analizują sytuację na lokalnych rynkach pracy przez pryzmat potencjalnych możliwości oferowanych gdzie indziej. Tym samym jedną ze strategii rynkowo-zawodowych w obliczu wyzwań w Polsce staje się decyzja o migracji międzynarodowej i podjęcie zatrudnienia (także pierwszego) za granicą (Grabowska 2014, 2016; Sarnowska 2016; Huang i in. 2016). Dane spisowe (NSP 2011) wskazują blisko pół miliona migrantów w wieku 25-34 lata. Statystyczne prawdopodobieństwo powrotu z emigracji jest wśród osób młodych niższe niż w pozostałych kohortach (Anacka 2010).

Migracjom młodych ludzi towarzyszą teoretyczne rozważania o: (1) neoliberalnym jednolitym rynku pracy UE, (2) modelowym przepływie ludności z peryferii świata do centrów rozwojowych, (3) płynnej migracji (*liquid migration*) jako elementu wchodzenia na rynek pracy i w dorosłość oraz (4) migracji po styl życia (King 2017). W badaniach światowych i porównawczych, dotyczących młodych migrantów dostrzec można przede wszystkim analizowanie indywidualnego wymiaru biografii i tranzycji, a czasowe zamieszkiwanie przez młodych ludzi poza granicami kraju pochodzenia jest opisywane jako społeczny „rytuał przejścia”, zarówno dla pracowników, jak i dla osób kontynuujących edukację (King i in. 2016). W przypadku polskich migrantów, Szewczyk (2015) pisze o odrębnych wyzwaniach rynkowo-migracyjnych pokolenia osób urodzonych do wczesnych lat 80., którzy musieli zmierzyć się ze zintensyfikowanymi przemianami społecznymi i niepewnością oraz późniejszych roczników, które należą do europejskiego pokolenia szans i migracji (por. też: Favell 2008).

Do szczegółowych analiz społeczności wysyłających konieczne jest zba-

danie poziomu mezo-społecznego, który może unaocznic rozbieżność ścieżek osób mobilnych i niemobilnych w lokalnej perspektywie porównawczej. Jako szczególny kontekst tranzycji widzimy tu decyzję migracyjną i wyjazd zagraniczny, a także rolę rówieśników czy też paczki przyjaciół w tym procesie (zob. szerzej: Grabowska i in. 2017). Prowadzone w tym duchu badania międzynarodowe pokazały procesy wchodzenia na rynek pracy oraz rolę kontekstu grupowego w podejmowaniu wyborów życiowych, które najlepiej widać w soczewce społeczności lokalnych. Jones (1999b) udowodniła, że młodzi ludzie różnie reagują na uwarunkowania lokalnego rynku pracy oraz niejednoznacznie w tym procesie określają znaczenie rówieśniczej grupy odniesienia (*peer group*). Ustalenia zawarte w pracach Jones testujemy w kontekście młodych „Polski lokalnej” (Gorzela 2007).

Metodologia

Dane wykorzystane w tym artykule pochodzą z projektu o skróconej nazwie *Paczki przyjaciół i migracje*¹, który jest realizowany w cyklu 48 miesięcy, w latach 2016-2020. Postępowanie badawcze opiera się na powtórzonym jakościowym badaniu wielostanowiskowym (*Multisited Qualitative Longitudinal Study, QLS*; Neale i Flowerdew 2003; Neale, w druku). Badanie podłużne prowadzone jest w trzech falach, obejmujących zarówno panel etnograficzny (społeczności lokalne), jak i socjologiczny (jednostki; migranci i nie-migranci). Fale badania realizowane są w odstępach 9-12 miesięcy.

Do badania zostały dobrane trzy społeczności lokalne – miasta powiatowe do 100 tysięcy mieszkańców. Lokalizacje pochodzenia respondentów znajdują się w różnych regionach Polski i charakteryzują odrębnymi tradycjami historycznymi i poziomem rozwoju związanym z okresem zaborów, różnymi, chociaż silnie występującymi tradycjami migracyjnymi (kultury migracyjne), a także zróżnicowanymi strategiami odpowiedzi na transformację systemową i powiązane z nimi przemiany restrukturyzacji zakładów pracy oraz tworzenie Specjalnych Stref Ekonomicznych (zob. szerzej: Grabowska i in. 2017). Cechą łączącą wybrane społeczności lokalne jest nasilenie ruchów migracyjnych, zwłaszcza w okresie po akcesji Polski do UE w 2004 roku oraz rozwinięty lokalnie system szkolnictwa na poziomie szkoły ponadgimnazjalnej (szkoły zawodowe, technika, licea ogólnokształcące).

¹Projekt *Paczki przyjaciół i migracje*, którego pełny tytuł brzmi *Przejścia młodych z edukacji na rodzimym i zagranicznym rynku pracy: rola lokalności, grupy rówieśniczej i nowych mediów* jest finansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki w programie Sonata Bis 5, numer projektu: 2015/18/E/HS6/00147. Szczegółowy opis założeń projektu znajduje się w artykule Grabowskiej i in. (2017) dostępnym na: http://youth.swps.pl/wp-content/uploads/2017/05/YWP-No-5_2017.pdf

Jakościowe badanie powtórzone (*Qualitative Longitudinal Study, QLS*) w naukach społecznych jest badaniem rozciągniętym w czasie, wykorzystującym spójnie różnorodne techniki i narzędzia metody jakościowej. Tego typu metodologia poprzez jakościowe soczewki pozwala uchwycić i zrozumieć procesy zmiany oraz ciągłości w życiu jednostek i grup. Czas jest narzędziem, dzięki i poprzez który jakościowe badania powtórzone są projektowane. Czas może być w różny sposób wbudowany w ten typ badań, w wymiarach zarówno przyszłościowym (plany, strategie, marzenia, aspiracje), jak i przeszłościowym (sekwencje, trajektorie, znaczenia) (Neale 2012 a i b). QLS łączy się z podążaniem za badanymi, obchodzeniem ich dookoła (*walk alongside*) w czasie, kiedy ich życie po prostu się dzieje (Saldana 2003; Neale i Flowerdew 2003; McLeod i Thomson 2009). Takie podejście musi opierać się na więcej niż jednej fali badania, w której obserwowane są te same osoby oraz grupy. Im dłuższy jest panel, tym więcej można wykryć ciągłości i zmian w historiach badanych. QLS jest strategią uchwycenia zmiany w toku (Mills 1959). Takie podejście również pozwala na nawiązanie relacji z badanymi i dogłębne wejście w ich historie w odpowiednich momentach (zob.: Grabowska i Sarnowska 2017)

Zgodnie z technikami powszechnie stosowanymi w badaniach grup i sieci rówieśniczych (Ryan 2000; Berndt i Keefe 1995; McCabe 2016), w projekcie odtwarzaliśmy paczki przyjaciół z poziomu jednostek, które samodzielnie decydowały o tym, kto należał do ich paczki lub paczek w okresie adolescencji (15-19 lat). Mapowanie paczek odbywało się za pomocą wizualnego narzędzia kół koncentrycznych i określało poziom bliskości relacji w sposób retrospektywny (Pahl i Spencer 2004). Niezależnie od faktycznej pozycji zajmowanej w grupie rówieśniczej, kontaktem Ego (Alfą) dla każdej badanej paczki był migrant zagraniczny. W procesie rekrutacji do badania zdecydowano się także na alternatywną strategię rekrutacyjną, związaną z trudnościami w dotarciu do migrantów międzynarodowych jako kontaktów Ego/Alfa w jednej z lokalizacji. W takim przypadku rozpoczynano mapowanie kontaktów w paczce od migranta wewnętrznego (Alter/Beta) i w jego grupie rówieśniczej identyfikowano migranta zagranicznego.

W trakcie pierwszej fali badania przeprowadzono 111 indywidualnych wywiadów pogłębionych częściowo ustrukturyzowanych (IDI). W społecznościach lokalnych zrekonstruowano w sumie 24 paczki, odpowiednio: 10 paczek przyjaciół w Mielcu, 8 w Słupsku oraz 6 w Puławach. Zmapowano także 5 diad. W Mielcu 7 osób nie miało paczek lub do wskazanych przez nich znaczących w okresie adolescencji rówieśników nie można było dotrzeć. Sytuacja ta powtórzyła się w przypadku 9 osób w Słupsku oraz 7 w Puławach.

W tym artykule zostały wykorzystane dane pochodzące z pierwszej fali badania, które odnoszą się do studiów przypadku paczek przyjaciół z dwóch lokalizacji badania, tj. Mielca i Słupska. Wybrane do analizy paczki stanowią pewną „reprezentację”, odzwierciedlenie procesów społecznych, które znajdują odbicie w biografiach migracyjnych i sekwencjach edukacyjno-zawodowych młodych ludzi. W artykule przedstawiamy wstępne odpowiedzi na następujące szczegółowe pytania badawcze: Jakie są typy paczek pochodzące z wybranych polskich społeczności lokalnych, w których są migranci i nie-migranci? Jaka rolę pełni paczka z czasów szkoły średniej w decyzjach migracyjnych młodych ludzi?

Ramy koncepcyjno-analityczne

W artykule rozwijamy propozycję Janice McCabe (2016), która wskazała na trzy typy nadawania znaczenia przyjaźniom, które z kolei przekładały się na swoiste formacje i struktury relacyjne sieci i grup przyjacielskich. Choć ustalenia McCabe dotyczyły sieci na poziomie studiów wyższych, ich aplikacja do wcześniejszego okresu adolescencji wydaje się konkretyzować relacje na poziomie większej spójności i gęstości, tym samym wskazując na faktyczne grupy społeczne rówieśników – „paczki przyjaciół”.

Z propozycji McCabe (2016) zaczerpnięto i rozwinięto trzy typy opisu relacji, tj. szufladkowość (*compartmentalizers*), gęste utkanie (*tight knitters*) oraz wycinkowość (*samplers*). Typy te okazały się jednak niewystarczające do opisu wszystkich paczek, stworzono więc dodatkowy typ usieciowiony (*networked*).

Pierwszym zidentyfikowanym typem relacji jest typ *paczek gęsto utkanych*, który oznacza klasyczną spójną grupę rówieśniczą. W paczce takiej wszyscy się znają i utrzymują silne więzi. Niczym supełki w jednym kłębku włóczki, członkowie paczki postrzegają relacje jako emocjonalną wspólnotę, określoną przez podobieństwo i niewielkie dystanse społeczne. Najczęściej takie paczki spotykano wśród osób, których grupy rówieśnicze powstały jeszcze przed wkroczeniem w okres adolescencji (np. w szkole podstawowej czy na początku gimnazjum), ale trwały w podobnej formie przez kolejne lata. W paczkach gęsto utkanych zasadniczo obserwujemy homogenię statusu społeczno-ekonomicznego, podobne sąsiedztwo, spójną przynależność klasową i kapitał rodzinny.

Kolejnym zidentyfikowanym typem relacji są *paczki szufladkowe*. Charakteryzują one jednostki, które zwykle zaczynały wypowiedź o paczkach z czasów szkoły średniej mówiąc o dwóch odrębnych grupach przyjaciół. Dwie paczki szufladkowe tworzą rodzaj metaforycznej kokardki, a znajdujące się „w węźle” jednostki (Alfa/Ego plus ewentualne osoby najbliższe) są

nieliczne, ale budują bliskie relacje z obiema paczkami. Zasadniczo, rzadko kontakt czy relacje przyjacielskie tworzą się pomiędzy członkami odrębnych grup. Przykładem są nastolatki, którzy zbudowali relacje z niewielką grupą przyjaciół „szkolnych”, jednocześnie przynależąc w tym samym czasie do zupełnie innej grupy rówieśniczej związanej np. z hobby. Paczki szuffadkowe mogą być zarówno homogeniczne, jak i heterogeniczne klasowo.

Następnie zidentyfikowano *paczki wycinkowe*, w których jednostki formują liczne przyjaźnie w diadach czy triadach, postrzegając te relacje jako bardziej zorientowane na odrębne cele, pojawiające się w kontekstach przynależności do powiązanych z poszczególnymi osobami środowisk. Jednostka ma tu zatem jedną obszerną paczkę, w ramach której funkcjonują małe paczki szkolne, hobbystyczne, sąsiedzkie, związane z daną organizacją, kościołem itp. Przyjaciele kontaktu Ego/Alfa z różnych sfer życia mogą być bliższymi lub dalszymi znajomymi, tworzyć własne „podpaczki” oparte na pewnej relacji podobieństwa, ale też niektóre wskazane przez Ego/Alfę osoby mogą się zupełnie nie znać. Ważne jest, że w każdej z tych mini-grup odniesienia realizuje się inne potrzeby emocjonalno-aspiracyjno-rozwojowe. Paczki tego typu są homogeniczne „wycinkowo” – w diadach czy triadach środowiskowych, jednakże sieć rówieśnicza Ego/Alfa jako całość cechuje się znacznym zróżnicowaniem.

Wreszcie autorski typ *jednostek usieciowionych* mówi o primacie relacji jednostki Ego/Alfa ze środowiskiem innym niż rówieśnicze. Respondent czy respondentka mogli należeć do paczki czy paczek reprezentujących powyższe typy, jednakże jego/jej poczucie przynależności, tożsamość czy aspiracje są budowane gdzie indziej i przez istotnych dorosłych (rodzice i rodzina, nauczyciele/mentorzy etc.). Jak można się spodziewać, wpływ grupy rówieśniczej na decyzje jednostki jest zdecydowanie mniejszy w tym przypadku.

Zaproponowane w tej analizie ramy koncepcyjno-analityczne pozwalają na szerszą refleksję teoretyczną o relacjach w grupach rówieśniczych, które wydają się dotyczyć sedna dyskusji teoretycznej. Analizując relacje w paczkach przyjaciół, jesteśmy w stanie przyglądać się nim zarówno retrospektywnie, jak i prospektywnie. Czas, który upłynął od ukończenia szkoły ponadgimnazjalnej badanych sprzyja refleksyjności (Archer 2007) na temat znaczenia relacji w paczkach w biegu życia.

Przykłady zależności i relacji w poszczególnych typach paczek

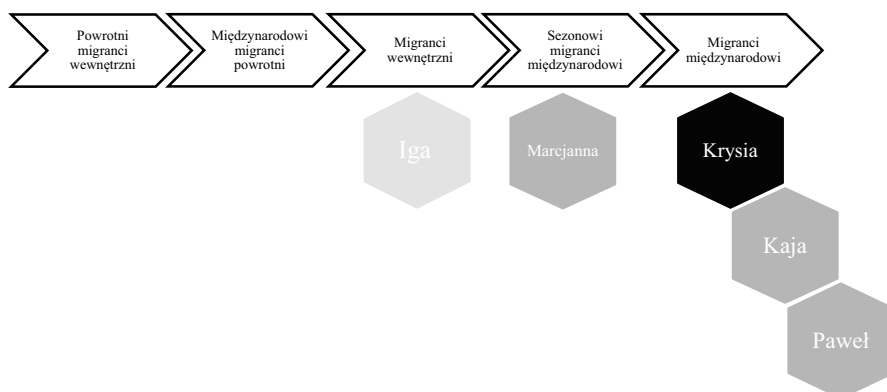
Omawiając empiryczne ilustracje typów zależności między grupami rówieśniczymi a decyzjami migracyjnymi, analiza odnosi się do spektrum: od wpływu najsilniejszego do najsłabszego, zaczynając od paczek gęsto utkanych, następnie zostają omówione modele pośrednie paczek szuffadkowych

i wycinkowych, aż do przedstawienia historii jednostki usieciowionej.

Paczki gęsto utkane: bliskie relacje i rówieśnicza wspólnota decyzyjna

Przykładem paczki „gęsto utkanej” jest grupa rówieśnicza Krysi (Ego/Alfa), która ze swoją paczką zna się od wczesnego dzieciństwa. Krysia, rocznik 1984, urodziła się w Mielcu i w lokalnej szkole podstawowej zaprzyjaźniła z mieszkającymi najbliżej jej domu koleżankami z klasy – Marcjanną i Kają. Po kilku latach do ich grupy dołączyła Iga. Po skończeniu szkoły podstawowej dziewczęta kontynuowały edukację w jednej klasie w liceum przy jednym z techników. Mimo różnych ocen i namawiania ze strony dorosłych, przyjaciółki podjęły naukę w szkole znajdującej się w odległości stu metrów od szkoły podstawowej. Z czasem do ich paczki – już licealnej – dołączyli chłopcy, z którymi spotykały się poszczególne członkinie grupy, jednak Ego/Alfa Krysia wskazała tylko na swojego chłopaka – Pawła – jako szczególnie bliskiego i należącego do „jej paczki”. Krysia i Paweł są obecnie małżeństwem.

Już w czasach licealnych migracja pojawiła się jako temat rozmów w paczce, gdyż rodzice Marcjanny pracowali w Stanach Zjednoczonych. Marcjanna pojechała do nich do pracy wakacyjnej jeszcze w liceum, a następnie wyjechała na stałe zaraz po maturze. Warto podkreślić, że młodzi z paczki Krysi zdawali egzaminy maturalne w okresie bardzo wysokiej konkurencji o miejsca w szkołach wyższych, związanej bezpośrednio z wyżem demograficznym (por.: Ingłot-Brzęk 2012). Kai nie udało się zdać egzaminów wstępnych na studia, więc dołączyła do migrantów w paczce wyjeżdżając do Wielkiej Brytanii. Krysia oraz Iga rozpoczęły studia w Krakowie. Po pierwszym roku za namową Pawła i jego kolegów oraz Kai, która mieszkała już w Wielkiej Brytanii, Krysia dołączyła do masowej migracji Polaków zaraz po akcesji do UE (2004). Krysia planowała swój wyjazd jako sezonowy, ale grupa rówieśnicza przekonała ją do pozostania w Wielkiej Brytanii, gdzie przebywa do chwili obecnej. Członkowie paczki do tej pory utrzymują bliski kontakt, nie planują powrotów do kraju i jedynie Iga pozostała w Polsce (rysunek 1). Krysia nie skończyła studiów.

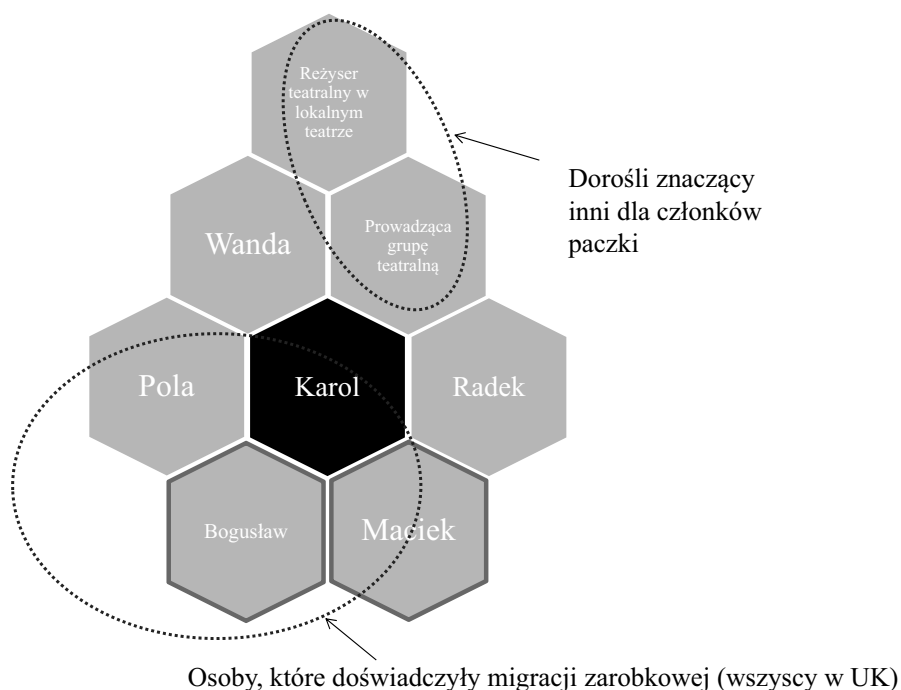
Rysunek 1. Paczka Kryśi a mobilność przestrzenna (obecnie).

Źródło: opracowanie własne.

Należy wskazać, że swoista homogenia sąsiedztwa i trajektorii szkolnych przełożyła się na niezwykle bliskie relacje w opisywanej paczce Kryśi. „Gęste utkanie” relacji opierało się na prymacie wcześniej zawiązanej relacji rówieśniczej, którą opisywano jako symbol beztrioski. Przyjaźnie rówieśnicze miały w tym przypadku zdecydowanie większy wpływ na biografie młodych ludzi niż indywidualne uwarunkowania czy predyspozycje. W kontekście tła historycznego, otwarcie brytyjskiego rynku pracy dla Polaków zbiegło się z biograficznym stanem zawieszenia (*in-betweenness*) pokolenia absolwentów niższej jakości szkół średnich, których szanse na podjęcie bezpłatnych studiów były ograniczone (zob.: Inglot-Brzęk 2012). Uznajemy, że w przypadku gęsto utkanych relacji, pro-migracyjna postawa, którą przejmują od siebie członkowie paczki sprawia, że mobilność staje się trzonem mikro-kultury grupy rówieśniczej.

Drugim przykładem paczki gęsto utkanej jest grupa rówieśnicza Karola (rocznik 1990) ze Słupska. Członkowie tej paczki poznali się kilka lat przed rozpoczęciem szkoły średniej, w lokalnym teatrze, do którego uczęszczali na zajęcia. Wokół teatru toczyło się życie paczki. Do chwili obecnej, teatr pozostaje ważną instytucją dla Karola i jego przyjaciół (osoba prowadząca teatralne zajęcia i lokalny reżyser byli wymieniani jako członkowie grupy). Osoby z paczki Karola pochodziły z różnych środowisk społecznych (różne wykształcenie rodziców, różne szkoły średnie, do których uczęszczali), znajdowali się też na różnych poziomach edukacji (od poprzestania na technikum, poprzez studia magisterskie, aż po studia doktoranckie). Nie wszyscy byli z jednego rocznika (dzieliła ich max. 2-3-letnia różnica wieku). Pomiędzy różnic, zbudowali, także dzięki teatrowi, bliskie relacje, które trwają do

dzisiaj. Do dzisiaj też członkowie grupy pozostają w kontakcie z dorosłymi znaczącymi innymi, którzy przed laty integrowali i wspierali nastolatków przychodzących do teatru.

Rysunek 2. Paczka Karola zmapowana podczas wywiadu².

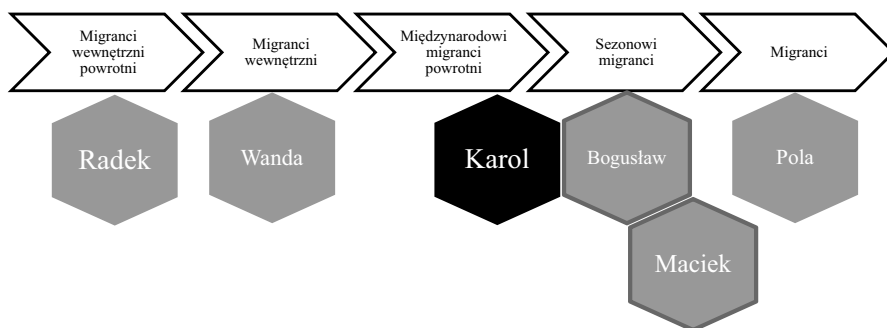
Źródło: opracowanie własne.

Migracja pojawiła się w życiu Karola, kiedy był on jeszcze nastolatkiem. W wieku 14 lat zaczął wyjeżdżać sezonowo do ojca, który przebywał na stałe w Wielkiej Brytanii i prowadził tam własną działalność gospodarczą. Przez kilka lat, co wakacje, Karol dorabiał sobie pomagając swojemu tacie w prowadzeniu biznesu. W okresie szkoły średniej temat migracji był żywy w paczce Karola. Oprócz niego, doświadczenie sezonowych wyjazdów za granicę miał wtedy również Bogusław, który wyjeżdżał ze swoją ówczesną dziewczyną. W 2009 roku z Bogusławem wyjechał Maćiek.

Na dłuższy pobyt za granicą Karol zdecydował się dopiero w 2015 roku. Wyjechał razem ze swoją ówczesną dziewczyną na rok. Po tym okresie

²Szarym konturem zaznaczono osoby, z którymi przeprowadzono wywiady; paczka została zrekonstruowana na podstawie wypowiedzi jej członków w zrealizowanych wywiadach.

związek się rozpadł, a badany poczuł, że tęskni za Słupskiem i chce wrócić do miasta pochodzenia. Kilka miesięcy przed wywiadem z Karolem, za granicę wyjechała jego koleżanka Pola z chłopakiem. Spośród sześciuosobowej paczki przyjaciół Karola tylko dwie osoby nie miały doświadczenia pracy za granicą³.

Rysunek 3. Obecne miejsce zamieszkania członków paczki Karola.

Źródło: opracowanie własne.

Wyjazdy za granicę były w paczce Karola czymś naturalnym, postrzeganym jako źródło „łatwego” dochodu. Chociaż na mobilność międzynarodową członków paczki miały wpływ też osoby spoza tego kręgu (rodzice lub rodzeństwo przebywające za granicą), to przyjaciele wzmacniali decyzje migracyjne i pomagali sobie na różnych etapach wyjazdów, jak i późniejszych powrotów. Nierzadko też pomagali sobie w odnajdywaniu się na lokalnym rynku pracy.

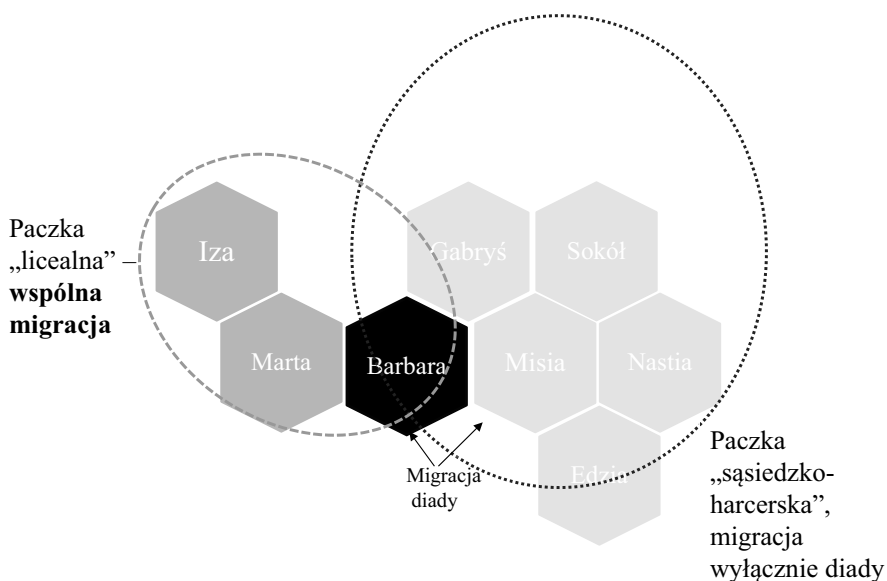
Charakterystyczne dla tej paczki jest jej przywiązanie do Słupska. Pomimo wyjazdów zagranicznych, kontakty pomiędzy członkami paczki nie urywają się. To, co najbardziej skłania ich do powrotów, to tęsknota za lokalną społecznością, która stanowi niejako podstawę „gęsto utkanych” relacji rówieśniczych.

Paczki szufladkowe: bliskie relacje i zogniskowany wpływ „podpaczek” na migracje

Pierwszą ilustracją paczki szufladkowej jest historia migracyjna paczki Barbary, urodzonej w 1984 roku w jednej z większych kolonii podmiejskich Mielca. Wraz z koleżankami z tej samej wsi (Misią, Edzią i Nastią), Barbara

³O miejscu pobytu nieprzebadanych osób wiemy od rozmówców, do których udało się dotrzeć.

dość wcześnie zbudowała relacje z miastem przez przynależność do Związku Harcerstwa Polskiego (ZHP). W Mielcu podjęła także naukę w liceum ogólnokształcącym, które uważane było jednak za jedno ze słabszych w mieście. Rozbudowując swoją paczkę sąsiedzko-harcerską w trakcie liceum, Barbara nawiązała także relacje z kilkoma koleżankami z jednej klasy szkolnej (rysunek 4), które ani nie pochodziły z sąsiedztwa, ani nie należały do ZHP.

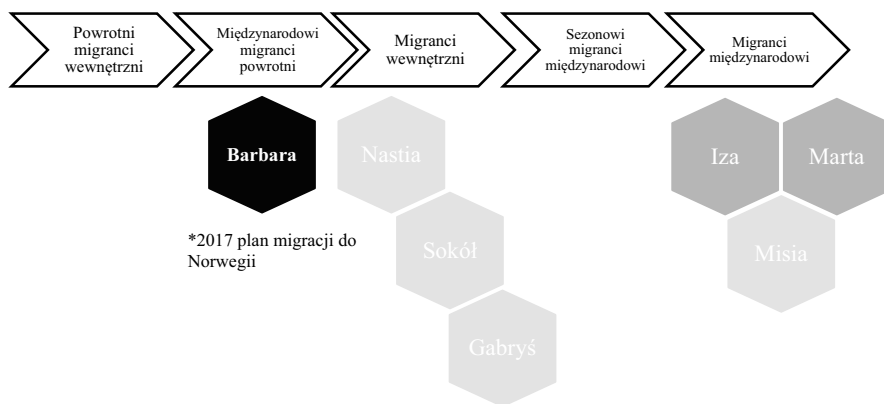

Rysunek 4. Paczki Ego/Alfa Barbary.

Źródło: opracowanie własne.

Paczki Barbary cechują się wysoką heterogenicznością i rozłącznością – członkowie obu grup nie znali się. Jeszcze w trakcie szkoły średniej Barbara zdecydowała się na wyjazd wakacyjny, aby pomóc rodzinie pochodzenia (jej tata ciężko chorował, a Barbara jest najstarsza spośród rodzeństwa) i zarobić na dalszą edukację. Pierwszy z wyjazdów zagranicznych odbyła w 2003 roku do Francji, a zaproponowały i zorganizowały go koleżanki z liceum. Szufladkowa podpaczka licealna powtórzyła wyjazd także rok później, pracując w obu przypadkach w sektorze opieki za pośrednictwem krewnej Izy. Wydaje się, że Barbara nie podjęłaby decyzji o wyjeździe sezonowym bez wpływu paczki, chociaż można powiedzieć, że od tego czasu stała się migrantką wielokrotną. Przez kolejną dekadę Barbara wyjeżdżała sezonowo na wyspy greckie, tym razem odbywając podróż z Misią – swoją najbliższą przyjaciółką i członkinią grupy sąsiedzko-harcerskiej. W 2016 roku Barbara

po raz pierwszy nie wyjechała sezonowo z uwagi na założenie rodziny, jednak jej partner w czasie przeprowadzania pierwszego wywiadu przebywał na emigracji i Barbara planowała dołączyć do niego w bliskiej przyszłości. Rysunek 6 pokazuje trajektorie mobilnościowe w obu paczkach przyjaciół Barbary.

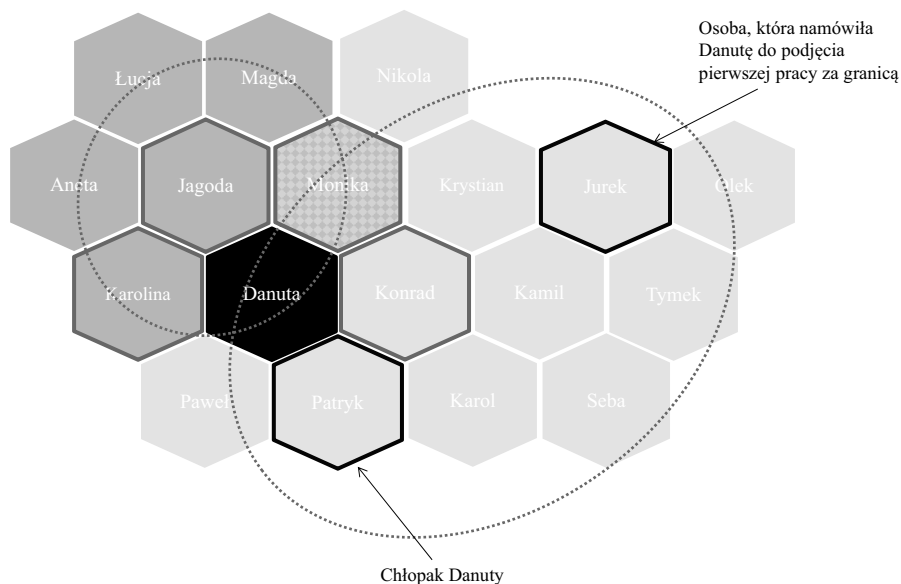

Rysunek 5. Paczka Barbary i formy migracji członków (status w czasie 1 fali badania).
Źródło: opracowanie własne.

Barbara jest jedyną respondentką, która obecnie mieszka w miejscu pochodzenia, a trzy osoby pozostają od lat na stałe za granicą: Iza w Luksemburgu, Marta we Włoszech, a Misia w Grecji. Mobilność międzynarodowa w paczce „licealnej” Barbary stanowiła strategię ekonomiczną w obliczu niedoboru kapitału ekonomicznego rodziny (Bourdieu 1986), jak również była zapośredniczoną odpowiedzią na niskie szanse związane z jakością edukacji na poziomie kształcenia średniego (por.: Inglot-Brzęk 2012). Punktowy wpływ migracji w podpaczce licealnej jest ewidentny, a Barbara stanowi „węzeł” migracyjny, ponieważ namawia do migracji Misię z paczki sąsiedzko-harcerskiej. Kapitał różnicuje strategie migracyjne, gdyż członkowie paczki sąsiedzko-harcerskiej (poza Barbarą) kończyli lepsze szkoły średnie i studia, a ich rodziny nie borykały się z problemami finansowymi, tym samym nie odczuwali oni presji „kultury migracyjnej”. Dla Misi, która za granicą pracuje jako specjalista, wyjazd był migracją suplementującą budżet rozrywek oraz pozwalającą na nabycie poszukiwanych na rynku kompetencji, tj. biegle opanowanie języka poszukiwanego na rynku pracy.

Drugą ilustracją Ego/Alfa, której relacje rówieśnicze mają charakter paczek szufladkowych jest Danuta ze Słupska. Urodzona w 1990 roku Danuta, zapytana o swoich przyjaciół i znajomych z czasów szkoły średniej,

wskazała bez wahania dwie grupy, których członkowie się znali. Pierwsza z paczek była zasadniczo „męska” i powiązana głównie z ówczesnym chłopakiem Danuty – Patrykiem. Danuta i Patryk poznali się podczas wyjazdu, a kolejne osoby respondentka poznawała przy okazjach dotyczących muzyki, którą amatorsko zajmował się Patryk. Koledzy z tej paczki grali na instrumentach muzycznych, a część z nich kształciła się muzycznie. Członkowie grupy uczęszczali do różnych szkół średnich. Dla kontrastu, druga paczka Danuty prawie w całości obejmowała wyłącznie dziewczęta. Paczka „żeńska” była ściśle związana ze szkolnym chórem. Członkinie tej grupy uczęszczały do najlepszego liceum w mieście, a Danuta była o rok starsza od pozostałych osób. Jedna z koleżanek – Monika, należała do obu paczek Danuty.

Rysunek 6. Dwie paczki Danuty zmapowane podczas wywiadu.

Źródło: opracowanie własne.

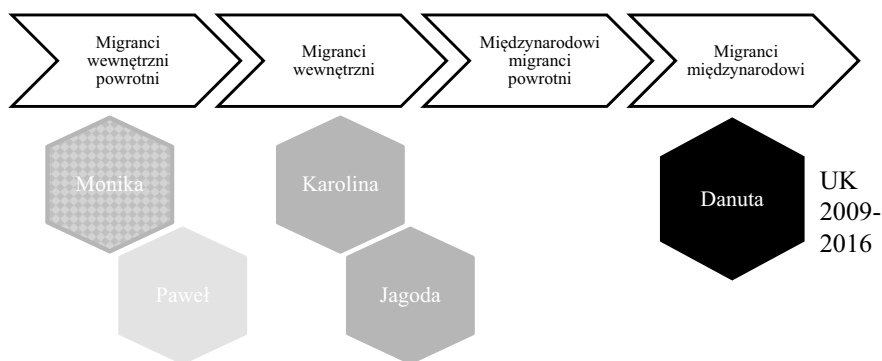
Szarym konturem oznaczono osoby, z którymi przeprowadzono kolejne wywiady: Karolina, Jagoda, Monika i Konrad. Nie udało się dotrzeć do Patryka ani Jurka. Zostanie podjęta próba dotarcia do nich w kolejnych falach projektu badawczego.

Na rysunku 6 zaznaczono wszystkie osoby wymienione przez Danutę podczas wywiadu. Obie grupy do dzisiaj są dla respondentki ważne, a relacje przyjacielskie z osobami poznanymi w okresie licealnym nie zostały zburzone. Danuta podkreśliła też, że z biegiem czasu więzi łączące osoby

w grupach zacieśniły się i są teraz nawet silniejsze niż w czasach szkoły średniej.

Migracja międzynarodowa w życiu Danuty pojawiła się pod koniec liceum. W wieku 17 lat pojechała do Manchesteru do przebywającej tam ciotki. W Wielkiej Brytanii przebywał już wtedy Jurek, który należał do „męskiej” paczki Danuty i chciał ją „ściągnąć” do Londynu. Ku jej zaskoczeniu, rodzice nie mieli nic przeciwko jej planom wyjazdowym, więc Danuta spędziła całe wakacje opiekując się dzieckiem siostry Jurka. Biografie migracyjne Danuty i Jurka łączy nie tylko jednoczesność i kierunek wyjazdu, ale też to, że praca zarobkowa Danuty w Wielkiej Brytanii została umożliwiona przez jej rówieśnika.

Zaraz po skończeniu szkoły średniej, Danuta wyjechała ponownie do Londynu, chcąc zdawać tam na studia. Doświadczenie wakacyjnego pobytu za granicą ułatwiło jej podjęcie decyzji o ponownym wyjeździe. Nie wiedziała jednak, w jaki sposób zorganizować kredyt studencki w Wielkiej Brytanii i inne formalności niezbędne do podjęcia edukacji na poziomie wyższym, więc podjęła pracę, a studia rozpoczęła rok później. W przypadku żeńskiej paczki, zarobkowa migracja międzynarodowa wywoływała zdziwienie. Czymś zupełnie naturalnym natomiast była migracja do innego miasta, najczęściej dużego ośrodka akademickiego w celu podjęcia studiów. Wyjazd Danuty stał się potwierdzeniem jej „odmienności” od pozostałych członkiń grupy.

Rysunek 7. Obecne miejsce pobytu osób z paczek Danuty, z którymi przeprowadzono wywiady.

Źródło: opracowanie własne.

Danuta wróciła do Polski dwa tygodnie przed wywiadem, po siedmiu latach pobytu za granicą. Z jej narracji wynikało, że nie jest pewna, czy migracja powrotna jest faktycznie „na stałe”. Jej powrót nie nastąpił do Słupska, ale do Warszawy, gdzie przebywały już wcześniej Karolina i Jagoda. Danuta podjęła tymczasową pracę na zastępstwo oraz na jakiś czas zatrzymała się w wynajmowanym przez Karolinę – koleżankę z paczki licealnej – mieszkaniu.

W przypadku Danuty można wskazać na istotną rolę osoby z jednej (męskiej) paczki w podejmowaniu jej pierwszych decyzji migracyjnych. Z kolei druga paczka, złożona z koleżanek ze szkolnego chóru znacznie ułatwiła jej odnalezienie się w Polsce po powrocie. Paczki Danuty, w szerszym społecznym znaczeniu, pozostały względem siebie komplementarne, pełniąc uzupełniające funkcje społeczne, tj. motywacyjną do wyjazdu oraz wspierającą adaptację po powrocie.

Paczki wycinkowe

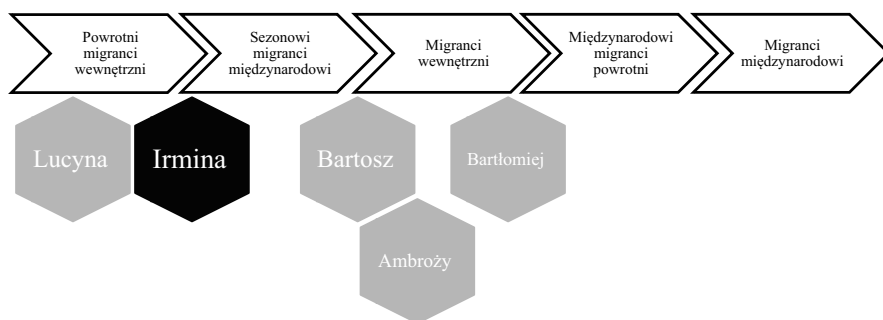
Przykładem paczek wycinkowych są relacje rówieśnicze Irminy urodzonej w małej miejscowości pod Mielcem w 1990 roku. W okresie gimnazjum Irmina została członkinią wcześniej męskiej i nieco starszej paczki przyjaciół ze swojej miejscowości. Należący do paczki chłopcy – Bartosz, Bartłomiej i Ambroży – znali się już wcześniej i tworzyli zespół muzyczny, który koncertował na lokalnych weselach i podobnego typu wydarzeniach. Irmina została muzykiem w zespole, którego członkowie spędzali ze sobą czas wolny także na spacerach, sesjach gier komputerowych itp. Wszyscy członkowie paczki/zespołu bardzo blisko się przyjaźnili, a z czasem Irmina i Bartłomiej zostali parą. Irmina rozpoczęła naukę w szkole średniej uważanej za jedną z dwóch najlepszych placówek w Mielcu. W liceum poznała nową grupę znajomych, spośród których jej najbliższą przyjaciółką stała się Lucyna. Szkolna diada „Lucyna-Irmina” miała zupełnie różne sposoby spędzania czasu niż paczka „zespołu weselnego”, chociaż Lucyna znała chłopaka oraz kolegów Irminy z tego środowiska. Relacja Irminy z Lucyną była powiązana z miastem, w którym znajdowała się szkoła średnia (np. przez imprezy i koncerty w mieleckich klubach połączone z nocowaniem u przyjaciółki).

W biografii migracyjnej Irminy rola rówieśników była niejako zapośredniczona, gdyż osoby z paczki nie wyjeżdżały „razem”. Jednocześnie paczka wydaje się ewidentnym środowiskiem wielokrotnego i punktowego wpływu na mobilność przestrzenną w biografii respondentki. Po pierwsze, wyjazd z miasta pochodzenia na studia wyższe był w zasadzie „oczywistością” dla wszystkich członków paczek, szczególnie wśród osób z podmiejskiej wsi (zespół muzyczny), którzy zdają się przyjmować strategię eskapistyczną po-

przez wysokie aspiracje. W paczce „Zespół” odnajdziemy absolwentów medycyny, inżynierii czy psychologii, którzy studia kończyli na renomowanych uczelniach.

Po drugie, migracja wewnętrzna samej Irminy do Warszawy była podyktowana uwikłaniem w romantyczną relację: chociaż Lucyna i znajomi szkolni wybierali Kraków, Irmina postawiła wszystko na jedną kartę i zdawała wyłącznie na studia do Warszawy, traktując uczelnię i kierunek kształcenia jako kwestie absolutnie drugorzędne wobec dołączenia do studiującego już w stolicy Bartłomieja. Chociaż ich związek nie przetrwał, to wpływ rówieśnika jako istotnego innego w relacji był w tym przypadku olbrzymi.

Po trzecie, chociaż członkowie paczki „Zespół” nie wyjeżdżali za granicę wspólnie, to liczne doświadczenia migracji zarobkowych ich rodziców oraz dorastanie w czasach otwartych granic i rynków unijnych znormalizowało migrację w ich świadomości. Na staże związane ze studiami/pracą oraz programy *work & travel* wyjeżdżają kolejno Ambroży, Bartosz, a potem Irmina. Mobilność międzynarodowa – choć uskuteczniwana osobno – dla każdej osoby w paczce zdaje się być przygodą, chęcią poprawiania kompetencji i zdobywania doświadczenia; nie ma natomiast charakteru *stricte* zarobkowego. Obecnie wszystkie osoby wymienione jako członkowie paczki Ego/Alfa mieszkają w Polsce, aczkolwiek Bartosz, Lucyna i Irmina, niezależnie od siebie podzielili się podczas wywiadów bardziej lub mniej sprecyzowanymi planami migracyjnymi.

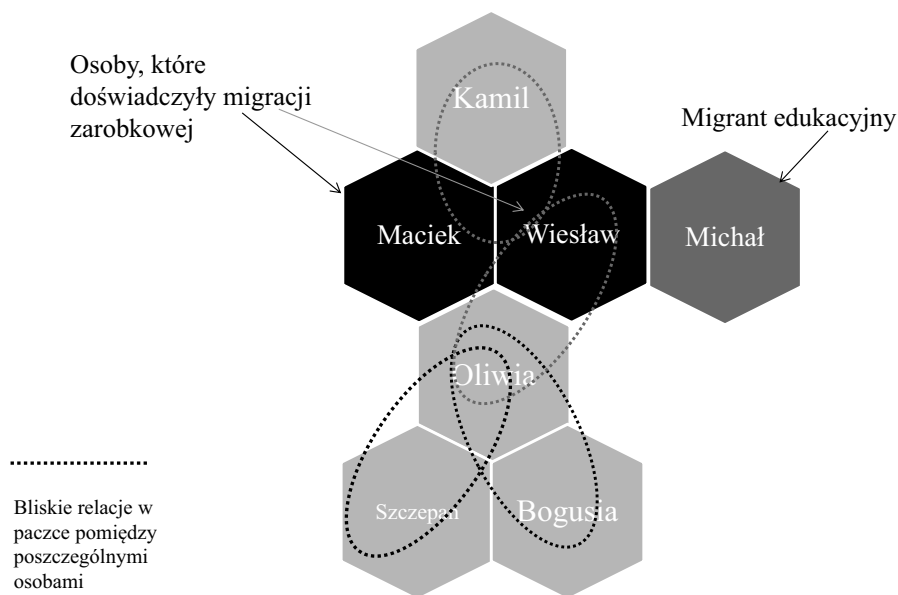
Rysunek 8. Członkowie paczki Irminy a mobilność przestrzenna.

Źródło: opracowanie własne.

Wreszcie po czwarte, Irmina w 2015 roku zdecydowała się na powrót do Mielca. Jej decyzja ponownie była podyktowana związkiem z nowym partnerem, chociaż wspomniała także, że na jej działanie wpływ miał powrót do miasta Lucyny, która po studiach w Krakowie znalazła pracę w zawo-

dzie w Mielcu. Tym samym, chociaż paczka z czasów adolescencji *de facto* nie istnieje, relacje, które są podtrzymywane nadal mają moc kształtowania wyborów miejsca zamieszkania młodych dorosłych.

Drugim przykładem paczki wycinkowej jest hybrydowa paczka Maćka i Wiesława. Mapowanie paczki rozpoczęło się od Maćka, który w wakacje 2015 roku postanowił wyjechać za granicę i spędził ponad pół roku w Wielkiej Brytanii. Po wywiadzie podał kontakt do swojego kolegi z jednej z trzech paczek – Wiesława. Nie udało się uzyskać od Maćka kontaktów do innych jego znajomych. Kilka kolejnych kontaktów podał natomiast Wiesław. Dalsi respondenci kierowali badaczki do następnych rozmówców. W taki sposób powstała grupa, której członkowie znają się dosyć dobrze, będąc w większości z tego samego rocznika. Poszczególne osoby trzymają się w podgrupach, które w ich narracjach okazują się ważniejsze niż cała duża paczka.

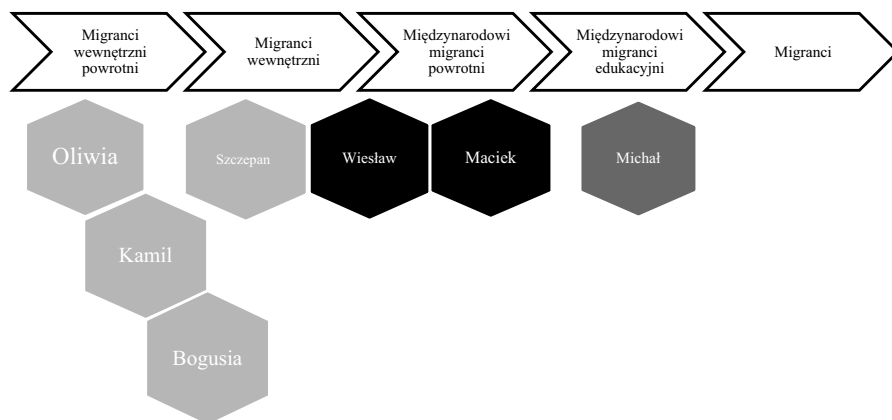
Rysunek 9. Przebadani rozmówcy w układzie paczki Maćka i Wiesława.

Źródło: opracowanie własne.

Należy podkreślić, że cała paczka liczy około 30 osób. Ze względu na tak dużą liczebność, prezentujemy tylko te osoby, z którymi przeprowadzono wywiady. Widać wyraźnie „diadowy” charakter więzi, które charakteryzowały relacje poszczególnych osób w większej grupie. Osobą najbardziej „centralną” wydaje się być tutaj Oliwia, która pojawiała się na bliskich kon-

centrycznych kręgach u większości przebadanych członków paczki. Wiesław był natomiast często wskazywany jako lider czy inicjator aktywności w paczce (np. organizował wspólne wyjścia do pubów czy innych miejsc). Kilkoro spośród wymienionych osób wyjechało gremialnie na studia do Gdańska. Byli to: Maciek, Wiesław, Bogusia, Kamil i Michał.

Za wyjątkiem Maćka, członkowie grupy uczęszczali do dwóch najlepszych liceów w mieście. Wszyscy natomiast mieli aspiracje edukacyjne na poziomie szkoły wyższej po ukończeniu liceum. Doświadczenia studiowania u części osób się zakończyły, u niektórych jeszcze trwają. Migracje edukacyjne do innych miast wydawały się być czymś oczywistym w paczce. Jedyna uczelnia w mieście wydawała się być raczej „złem koniecznym” oraz alternatywą w przypadku problemów z ukończeniem jakiegokolwiek innej szkoły wyższej w innym mieście. Wyjazdy za granicę nie były popularne wśród członków paczki. Zarówno w przypadku Maćka, jak i Wiesława, decyzja o wyjeździe nie była długo planowana, a raczej pojawiła się spontanicznie. Obaj szukali w migracji możliwości przeżycia czegoś zupełnie innego, również w odniesieniu do przemyślenia swoich życiowych planów. Maciek wyjechał razem z kolegą do innych znajomych ze Słupska (nie udało się do nich dotrzeć), Wiesław wyjechał do pracy wakacyjnej do Irlandii do kolegi ze studiów.

Rysunek 10. Członkowie paczki Maćka i Wiesława a mobilność przestrzenna.

Źródło: opracowanie własne.

Zaobserwować można silne zakorzenienie rówieśników z paczki w teatralnym środowisku. Z przebadanych siedmiu osób, aż cztery powróciły do Słupska (Oliwia, Kamil, Bogusia i Maciek). Mimo trudności w odnalezieniu

niu się na rynku pracy, próbują rozwijać swoją ścieżkę zawodową właśnie tam. Osoby zamieszkujące Słupsk stanowią „bazę” dla pozostałych, którzy pomimo pobytu w innych miejscach, odwiedzają relatywnie często swoją rodzinną miejscowość. Młodzi wspólnie spędzają znaczną część czasu wolnego.

Jednostki usieciowione

O ile w artykule skupiono się na wpływie relacji rówieśniczych na decyzje mobilnościowe, o tyle jednym z odkryć badawczych jest sytuacja, gdy taki wpływ nie występuje. Mamy tu do czynienia z jednostkami, których migracje wynikają z relacji pozarówieśniczych. Przykładem „jednostki usieciowionej” jest Teodora, pochodząca z Mielca informatyczka, rocznik 1986. Podczas wywiadu Teodora opisywała szeroką sieć rówieśników, którzy byli dla niej ważni w okresie licealnym. Szczególnie podkreślała spójność paczki hobbystycznej związanej z tańcem, która pozostała istotna w okresie dorosłości. Choć ścieżki mobilności edukacyjnej w paczce są zbieżne, wpływ relacji rówieśniczej na decyzje nie występuje. Po egzaminie maturalnym Teodora zdecydowała się na podjęcie studiów w Krakowie. Co znamienne, na kształcenie na kierunku technicznym namówił ją ojciec i choć Teodora w ogóle nie rozważała tego typu studiów, uległa wpływowi rodzica. Kierunek wewnętrznej migracji ustalony został również „rodzinnie” – starsza siostra Teodory już studiowała w Krakowie, więc pragmatycznie Teodora powinna była do niej dołączyć, mimo iż nie łączyły ich w tym czasie emocjonalnie bliskie relacje. To, że kilku kolegów z paczki Teodory podjęło podobne studia w tym samym mieście było raczej korzystnym zbiegiem okoliczności i pozwoliło na kontynuowanie znajomości. W dużej mierze relacje pozostają utylitarne, związane z karierą (np. Teodora zadzwoniła do kolegi, by wypytać jak jest w firmie X, gdzie podejmie staż, ale nie wykorzystwała jego doświadczeń na wcześniejszych etapach ubiegania się o praktykę) oraz podyktowane wymogami towarzyskich konwenansów (np. Teodora prosiła różnych kolegów z paczki o towarzyszeniu jej na weselach znajomych, gdy akurat nie miała chłopaka).

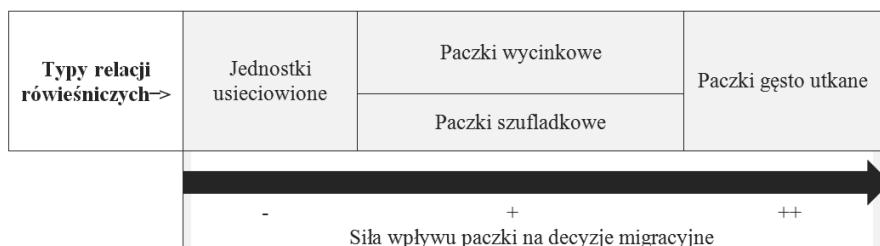
W trakcie studiów Teodora trafiła na staż w dużej firmie, gdzie po raz kolejny decyzję o migracji – tym razem zawodowej – podjął za nią niejako „ktoś inny”, mianowicie szef/mentor, który wskazywał, że w CV przydałoby jej się doświadczenie wyjazdu. Teodora wyjechała na Węgry, a następnie wróciła do Krakowa, gdy otrzymała lukratywną ofertę pracy w zawodzie. Decyzja znów nie miała związku z relacjami rówieśniczymi, a motywacje Teodory były ekonomiczno-rozwojowe, a nie relacyjno-emocjonalne. Choć Teodora utrzymuje relacje z kolegami z paczki „Tancerze”, do osób z grupy

nie tylko nie udało się dotrzeć, ale też występowali oni w narracji respondentki jako aktorzy co najmniej drugoplanowi (lub nawet w formie incydentalnych epizodów) wobec trajektorii mobilności przestrzennej Teodory.

Podsumowanie i wnioski

W artykule zostały zaprezentowane wybrane studia przypadków paczek zmapowanych i przeanalizowanych w pierwszej fali wielostanowiskowego jakościowego badania powtórzonego, dotyczącego paczek przyjaciół i migracji, ze szczególnym uwzględnieniem roli grupy rówieśniczej w procesach migracyjnych. Grupy rówieśnicze kontekstowo pozwalają na obserwację bezpośrednich populacji porównawczych, obejmujących migrantów i niemigrantów, członków zidentyfikowanych i odtworzonych paczek przyjaciół z czasów szkoły ponadgimnazjalnej z Mielca i Słupska. Jednym z kluczowych wniosków badania jest moc wyjaśniająca zastosowania podejścia na poziomie mezo- w badaniach migracyjnych. Wydaje się, że taka soczewka przekracza zarówno uproszczenia wynikające ze zbyt zindywidualizowanego postrzegania jednostki jako wolnej od społecznych wpływów (mikro), jednocześnie unikając depersonalizacji doświadczeń na poziomie całych społeczeństw (makro).

Analiza zaprezentowana w tym artykule daje nam możliwość zaproponowania typologii jako kontinuum siły wpływu rówieśników na decyzje mobilnościowe w zależności od typu paczki przyjaciół danej jednostki (rysunek 11).

Rysunek 11. Kontinuum siły wpływu rówieśników na decyzje mobilnościowe.

Źródło: opracowanie własne.

Przywołane w tekście ilustracje typów paczek pokazują złożoność świata społecznego, w którym funkcjonują młodzi migranci i nie-migranci. Wykazano, że młodzi ludzie znacznie różnią się ze względu na znaczenie relacji i wpływu grupy na decyzje migracyjne. Wśród relacji wyróżniono paczki gęsto utkane, w których powiązania między członkami są bliskie, a wpływ

na decyzje migracyjne znaczny; paczki szufladkowe i wycinkowe, w których wpływ migracyjny był różnorodny, oraz jednostki usieciowione, których decyzje mobilnościowe odzwierciedlały wpływ istotnych innych spoza grupy rówieśniczej. W okresie adolescencji dla większości respondentów bliskie relacje z przyjaciółmi stawały się motorem aspiracji, emocjonalnego wsparcia, a także decyzji o wyjeździe zagranicznym, mimo że niektórzy, nieliczni respondenci pozostawali pod znacznie silniejszym wpływem odmiennych „istotnych innych w sieciach społecznych”, poza paczką.

Działania jednostek w paczkach, także te związane z mobilnością przestrzenną, jawią się zarówno jako „planowane”, jak i „przypadkowe”. W obrębie tych pierwszych w odniesieniu do mobilności dostrzec można przede wszystkim grupowe migracje wewnętrzne z małych do dużych ośrodków akademickich w Polsce oraz przenikanie kultury migracyjnej społeczności lokalnej (i rodzinnej członków grupy) do kultury mikrogrupowej. W drugim obszarze do pewnego stopnia potwierdzają się ustalenia badaczy o chaotycznej postawie wobec wyjazdu zagranicznego, kiedy to badani niemal powtarzali tytuł pracy Michała Garapicha *Wyjechałem ot, tak... i nie jestem emigrantem* (2008) w swoich wypowiedziach o pobytach poza Polską. Wyraźnie zaobserwowano rówieśnicze migracje łańcuchowe w kohortach starszych, a także wśród osób z niższym wykształceniem i niższym kapitałem społecznym. Pokazano też internalizację doświadczenia europejskości jako pewnego markera biograficznego w kohortach młodszych respondentów. Dla młodych Polaków nastawionych na zawodowy sukces w środowisku międzynarodowym, mobilność edukacyjna jawi się nie tylko jako pożądana, ale też relatywnie łatwa do zrealizowania.

Dynamika procesów migracyjnych w przywołanych relacyjnych grupach społecznych, którymi dla nas są paczki przyjaciół z czasów szkoły ponadgimnazjalnej, pozwala spodziewać się zmian w kolejnych falach badania, wynikających z etapu cyklu życia (*life cycle*), w którym znajdują się respondenci. Wydaje się więc, że podejście podłużne jest najlepszą strategią badania młodych migrantów, która umożliwi podążanie za nimi i ich relacjami społecznymi w biegu życia (*life course*). Należy wreszcie wskazać, że zaproponowana typologia nie ogranicza się jedynie do oddziaływania na decyzje migracyjne, ale będzie wykorzystywana także w innych obszarach dociekań badawczych, między innymi w dookreślaniu wpływu rówieśników na sekwencje karier edukacyjno-zawodowych, tranzycje oraz osiąganie innych markerów dorosłości. W tej fali badania nie udało się jeszcze ustalić oddziaływania pochodzenia społecznego (klasy społecznej) na kształt paczek, przebieg dróg edukacyjno-zawodowych oraz aspiracje migrujących i niemigrujących członków.

Literatura

- ANACKA M. (2010), The Post-Accession Migration of Poles – Continuity or Change (Poakcesyjne migracje Polaków – ciągłość czy zmiana?), „*Studia Migracyjne-Przegląd Polonijny*”, 4(36), s. 37-54.
- ARCHER M. (2007), *Making Our Way Through the World*, Cambridge University Press, Cambridge.
- ARNETT J. J. (1995), Broad and narrow socialization: The family in the context of a cultural theory, „*Journal of Marriage and the Family*”, s. 617-628.
- ASTIN A. W. (1993), *What matters in college?: Four critical years revisited* (Vol. 1), Jossey-Bass, San Francisco.
- FAIST T. (2000), *The volume and dynamics of international migration and transnational social spaces*, Bielefeld University Press, Bielefeld.
- FAVELL A. (2008), *Eurostars and Eurocities: Free Movement and Mobility in Integrating Europe*, Blackwell, Oxford.
- GORZELAK G. (2007), *Polska regionalna i lokalna w świetle badań EUROREG-u*, Scholar, Warszawa.
- GRABOWSKA I. (2016), The Transition from Education to Employment Aboard: the experiences of young people from Poland, „*Europe-Asia Studies*”, 68(8), s. 1421-1440.
- GRABOWSKA I., PUSTUŁKA P., JUCHNIEWICZ N., SARNOWSKA J., BULER M. (2017), Peer groups and migration. Dialoguing theory and empirical research, „*Youth Working Papers*”, No. 5/2017
- GRABOWSKA I., SARNOWSKA J. (2017), Transnarodowe wielostanowiskowe jakościowe badanie powtórzone w migrujących społecznościach lokalnych, „*Przegląd Socjologii Jakościowej*”. t. 13, nr 3, s. 6-28.
- GRABOWSKA-LUSIŃSKA I. (2014), Przejście z edukacji na zagraniczny rynek pracy młodych Polaków, „*Rocznik Lubuski*”, 40(2a), s. 173-190.
- GARAPICH M. P. (2008), The migration industry and civil society: Polish immigrants in the United Kingdom before and after EU enlargement, „*Journal of ethnic and migration studies*”, 34(5), s. 735-752.
- HARRIS J. R. (1995), Where is the child's environment? A group socialization theory of development, „*Psychological Review*”, 102(3), s. 458-489.
- HOWE N., & STRAUSS W. (2009), *Millennials rising: The next great generation*, Vintage.

- HUANG L., KRZAKLEWSKA E., PUSTUŁKA P. (2016), Young Polish migrants in Norway: Education, work and settlement choice, „Nye tall om ungdom, Tidsskrift for ungdomsforskning”, 16(1), s. 63-78.
- INGLOT-BRZEK E. (2012), Przemiany demograficzne a rozwój szkolnictwa wyższego w Polsce, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy”, 26, s. 216-229.
- JONES G. (1999a), TrailBlazers and PathFollowers. Social Reproduction and Geographical Mobility in Youth', [w:] *The Myth of Generational Conflict*, S. Arber i C. AttiasDonfut, red, Routledge, London.
- JONES G. (1999b), The Same People in the same Places? Socio-Spatial Identities and Migration in Youth, „Sociology”, 33, s. 1-22.
- KIERSZTYN A. (2015), Niepewne uczestnictwo – młodzi na polskim rynku pracy w latach 2008-2013. Zespół Porównawczych Analiz Nierówności Społecznych, Instytut Filozofii i Socjologii Polskiej Akademii Nauk, Warszawa.
- KING R. (2017), Theorising new European youth mobilities, „Population, Place and Space”, doi/10.1002/psp.2117
- KING R., LULLE A., MOROSANU L., WILLIAMS A. (2016), International youth mobility and life transitions in Europe: questions, definitions, typologies and theoretical approaches, „Working Paper”, No. 86, Sussex, University of Sussex, Sussex Centre for Migration Research.
- MCCABE J. (2016), Friends with Academic Benefits. „Contexts”, 15(3), s. 22-29.
- MCLEOD J., THOMSON R. (2009), *Researching Social Change: Qualitative Approaches*, London, Sage.
- NEALE B. (2012a), Qualitative Longitudinal Research: An Introduction to the Timescapes Methods Guides Series. „Timescapes Methods Guides Series”, Guide nr 1, <http://www.timescapes.leeds.ac.uk/assets/files/methods-guides/timescapes-methods-guides-introduction.pdf> [data dostępu: 14.07.2016].
- NEALE B. (2012b), Timescapes. An ESRC Qualitative Longitudinal Study. Changing Relationships and Identities through the Life Course. Study Overview. RES 347 25 0003. University of Leeds, http://www.timescapes.leeds.ac.uk/assets/files/TIMESCAPES_Blueprint.pdf, [data dostępu: 14.07.2016].
- NEALE B., FLOWERDEW F. (2003), Time, texture and childhood: The contours of longitudinal qualitative research, „International Journal of Social Research Methodology”, 6(3), s. 189-199.

-
- PAHL R., SPENCER L. (2004), Personal communities: not simply families of 'fate' or 'choice', „Current sociology”, 52(2), s. 199-221.
- PAŃKÓW M. (2012), Młodzi na rynku pracy. Raport z badania, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa.
- RYAN A. M. (2000), Peer groups as a context for the socialization of adolescents' motivation, engagement, and achievement in school. „Educational Psychologist”, 35(2), s. 101-111.
- SALDANA J. (2003), Longitudinal qualitative research: Analyzing change through time, Rowman Altamira.
- SARNOWSKA J. (2016), Double Transition: University-to-Work Abroad and Adulthood, „Rocznik Lubuski”, 42(2a), s. 215-228.
- SMOLLAR J., YOUNISS, J. (1989), Transformations in adolescents' perceptions of parents, „International Journal of Behavioral Development”, 12(1), s. 71-84.
- SZAFRANIEC K. (2011), Młodzi 2011, Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, Warszawa.
- WILLIS P. E. (1977), Learning to labor: How working class kids get working class jobs. Columbia University Press.

Paula Pustułka
Justyna Sarnowska
Izabela Grabowska

PEER GROUPS AND MIGRATION DECISIONS

Keywords: peer groups, local communities, migrations.

The aim of this article is to develop a typology of peer groups (groups of friends) from selected local communities and to show the influence such groups may exercise on spatial mobility (internal and international migrations). Respondents aged 19-34 retrospectively outlined high-school groups made up of both migrants and non-migrants. The article is based on the first round of a qualitative longitudinal study carried out in many places.

The analysis revealed the existence of four peer structures with respect to the strength of relations and group's influence on migration decisions. These are as follows: (1) *dense groups*, in which the relations between group members are close, and migration decisions are interdependent; (2) *box groups*, which consist of two distinct peer subgroups, and mobility decisions may be connected with one or both groups; (3) *fragmentary groups*, in which the relations are segmented and based mostly on the situational closeness of activities undertaken in a given time outside the main group. Migration decisions in this type of peer relations are taken mostly in dyads and triads. The last type are (4) *network individuals*, whose social relations and influence on migration decisions are discovered outside peer groups.

Paula Pustułka
Justyna Sarnowska
Izabela Grabowska

GRUPY RÓWIEŚNICZE (PEER GROUPS) A DECYZJE MIGRACYJNE

Słowa kluczowe: grupy rówieśnicze, społeczności lokalne, migracje.

Celem artykułu jest stworzenie typologii grup rówieśniczych (paczek przyjaciół) z wybranych społeczności lokalnych oraz ukazanie ich ewentualnego wpływu na mobilność przestrzenną (migracje wewnętrzne i zagraniczne). Respondenci w wieku 19-34 lata retrospektywnie nakreślali grupy z okresu szkoły ponadgimnazjalnej, w których znajdowali się zarówno migranci, jak i nie-migranci. Artykuł oparty jest na pierwszej fali jakościowego badania podłużnego realizowanego w wielu miejscach (*Qualitative Longitudinal Study*).

Analiza pokazała istnienie czterech struktur rówieśniczych w odniesieniu do siły relacji i wpływu grupy na decyzje migracyjne. Wśród nich znajdują się: (1) *paczki gęsto*

utkane, w których powiązania między członkami są bliskie, a decyzje migracyjne rówieśniczo współzależne; (2) *paczki szufladkowe*, które składają się z dwóch wyraźnych podgrup rówieśniczych, a decyzje mobilnościowe mogą być związane z jedną lub dwoma grupami; (3) *paczki wycinkowe*, w których występują relacje segmentowane, wymienne, oparte najczęściej na sytuacyjnej bliskości działań w danym czasie, poza większą paczką. To głównie w diadach/triadach podejmowane są decyzje migracyjne w przypadku tego typu relacji rówieśniczych. Wreszcie ostatni typ (4) *jednostek usieciowionych*, których relacje społeczne i oddziaływanie na decyzje migracyjne odnaleziono poza paczkami rówieśniczymi.